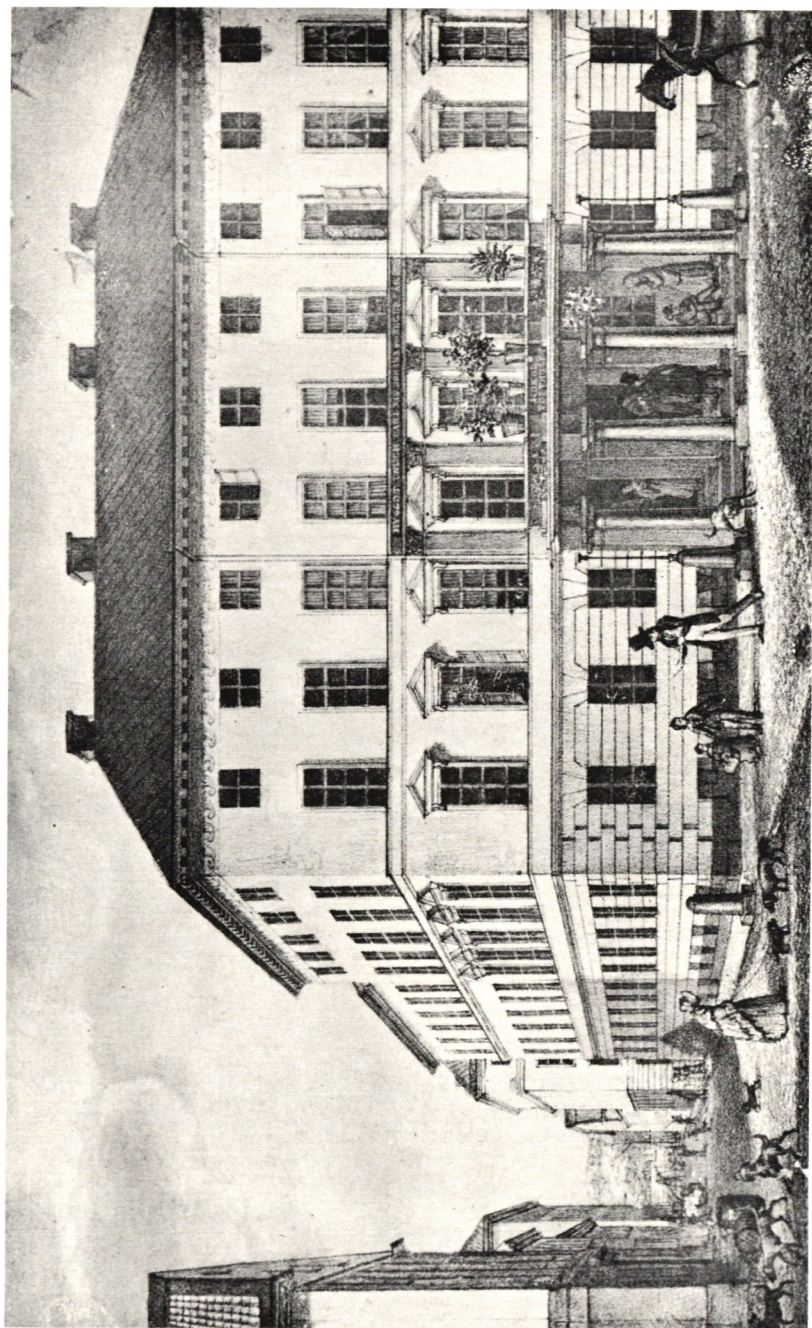

Posthuset vid Lilla Nygatan i Stockholm. Efter en teckning av F. Tollin. 1840-talet.

POSTMUSEIFASTIGHETEN, EN ANRIK POSTAL BYGGNAD

Av Skans Torsten Nilsson

I. Från Karl XII till Karl XIV Johan

Den första upplysning, som besökaren i Postmuseum möter, är en inskription i entréhallen: »Denna byggnad uppfördes 1822—1825». Att riktigheten i upplysningen kanske inte är alldeles fullständig, uppbyggades i samband med den reparation och ombyggnad, som musei-byggnaden undergick inför det svenska frimärkets hundraårsjubileum 1955¹). Under arbetets gång upptäcktes (se bild 1) målade bjälkar, som dolts i golvet i nuvarande tjänsterummen två trappor upp. Dessa bjälkar har daterats till 1600-talets mitt²). Lyckligtvis har det varit möjligt att till en del frilägga och restaurera dessa bjälkar. De finns nu till beskådande i taket i det s. k. Norden-rummet i våningen en trappa upp i museet. Bjälkarnas fortsättning, som har helt annan ornering, måste tyvärr tills vidare ligga dold i golvet i museiföreståndarens tjänsterum. I detta rum framtogs och konserverades f. ö. i samband med den nämnda reparationen ett ca en kvadratmeter stort stycke av bevarad väggmålning från 1600-talet.

De angivna fynden antydde, att åtminstone delar av den nuvarande postmuseifastigheten har en betydligt äldre historia än som varit bekant. Två författare har tidigare behandlat »gamla posthuset», Sven P:son Lagerberg³) och Teodor Holm⁴). Som ingendera varit särskilt utförlig i detaljerna, ansåg museet en arkivundersökning av »sin» fastighet vara berättigad. Det är en del av denna undersökning föreliggande lilla uppsats avser att redogöra för.

Från det svenska postverkets grundande år 1636 och fram till Karl XII:s sista regeringsår hade Stockholm aldrig haft mer än en postanstalt. Fyra gånger hade man under den angivna tidsrymden flyttat postkontoret, men man höll sig hela tiden inom staden mellan

Golvet i nuv. amanuensens tjänsterum vid ombyggnaden 1955.

broarna. Så kom Karl XII:s bekanta förordning av den 10 februari 1718 om postväsendets och gästgiveriernas sammanslagning. Enligt denna skulle Stockholm ha två posthus, ett på Norrmalm och ett på Södermalm. Belägenheten av dessa posthus finns angiven i en »Under rättelse om Posternes Afgång och Ankomst uti Stockholm» av år 1718⁵), utan närmare datering, där det bl. a. heter: »Posthuset på Normalm blifwer på Drottningegatan hoos Herr Stang på Barnhuset» och »Södermalms Posthus blifwer hos Herr Harper den äldre uti dess Huus på Hornsgatan».

Så gott som omedelbart efter kungens död började man förbereda åtgärder för att återställa postverket i »dess förra stånd». I samband härmed aktualiserades för Stockholms vidkommande också frågan om inköp av »et beqvämt och i staden väl beläget hus til beständigt posthus»⁶⁾. Kvarnarna malde dock tämligen långsamt. Ännu den 28 januari 1719 saknade postverkets chef instruktioner om »återställandet», vilket han framhöll i ett denna dag daterat memorial till Kansli-kollegium⁷⁾ och vad beträffar husköpet i Stockholm kom detta inte att avslutas förrän drygt ett år senare.

Den exakta tidpunkten när de två malmposthusen övergivits till förmån för ett posthus »i staden» kan tyvärr inte anges. I betraktande av postverkschefens ovannämnda memorial kan flyttningen dock knappast beräknas ha skett förrän ett stycke in på året 1719. Man kan anta, att flyttningen då skedde direkt till den nuvarande postmuseifastigheten. Första gången denna fastighet omtalas i postalt sammanhang är nämligen redan den 28 mars 1720, då postverkschefen föreslår Kansli-kollegium inköp till posthus av ett stenhus, tillhörigt framlidne landshövdingen Petter Francs arvingar. Om detta vid Lilla Nygatan belägna hus användes i skrivelsen uttrycket »uti hvilket posthuset för tiden är»⁸⁾, vilket torde vara tillräckligt stöd för det gjorda antagandet.

»Wij underskrefne Landzhöfdingens Sahl. Wälb:ne Herr Petter Francs Barn och Erfwingar, göre härmed witterligt, att hafwa af wählberådt mode samt med våre K: Hustrurs gode Ja och samtycke uplåtit och försåldt, som wij och härmed, och i krafft af detta vårt köpe Bref uplåte och försällie till Kongl. General Post Contoiret vårt å frij och egen grund här uti Stadsens wästra dehl i hörnet wid nya- och Stora Tårgs Brincks gatan, eij långt ifrån Munkebro's hambnen belägit Steenhuus, med dess tillhörige Tompt och allan åbyggnad», så lyder inledningen till det den 24 maj 1720 daterade köpebrev⁹⁾, genom vilket postverket gjorde sitt första fastighetsförvärf i kvarteret Penelope och i Stockholm överhuvud taget. Köpesumman var 45.000 daler kopparmynt »i plåtar». Att de Francska arvingarna måste avyttra fastigheten hade säkerligen sin grund i Karl XII-tidens extrabeskattnng. Redan vid årsskiftet 1717—1718 hade en försäljning »för resterande hushyre kontribution» varit å bane¹⁰⁾ ehuru tydligen då inte någon passande spekulant anmälde sig. Man kan förmoda, att den resterande kontributionen var en bidragande orsak till att det statliga köpet kom till stånd och att inte alla de många dalerna utgick »i plåtar».

[illegible]

8

på Östre sidan wid Lilla Nygatan 30 alr uti bredden på den Wästre sijdan wid Hamn gatan 30 alr uti längden på Södre sijdan wid Skulltens gränd 56 alr uti längden på den Norre sijdan wid Handelsman Hr Arendt Perments gård 55½ alr».

En av de första åtgärder postverkschefen — som vid denna tid bar titeln överpostdirektör — vidtog efter nyförvärvet, var att låta besiktiga fastigheten. Besiktningen verkställdes av »Hr Borgmästaren och K. Architecten Adlercrantz samt Slotts och Stadsbyggmästaren Möller». Det befanns att huset krävde en omedelbar reparation, vars kostnad kunde beräknas till 2 000 daler silvermynt, »då huset blifwer så godt som nytt».¹³⁾

Reparationen, som gällde de två understa våningarna i »stora stenhuset», var i huvudsak genomförd den 29 maj 1722, vilket överpostdirektören i skrivelse till Kanslikollegium denna dag rapporterade¹⁴⁾. Samtidigt anhöll han, att till nödigt årligt underhåll av fastigheten måtte få användas hyresinkomsterna från de krogar, som var inrymda under »lilla stenhuset» (mot Munkbrogatan), en anhållan som det kungliga kollegiet efter en knapp veckas betänkande gav sitt samtycke till¹⁴⁾.

Dessa krogar var fyra till antalet och hyresgästerna fanns kvar från den förra fastighetsägarens tid. Redan sommaren 1720 fick emellertid krögarna veta av, att de nu var Kungl. Maj:ts och Kronans hyresgäster. Överpostdirektören Bunge lät förstå¹⁵⁾ att de skulle få behålla krogrummen endast »så framt de sig förplikta, at intet olåt må höras och ingen oskicklighet och otidighet föröfwäs, samt at de krogen tilsluta kl 9 praecise om qwällen och efter samma tijma ingen af giästerne hos sig tåla eller något försällia».

Den svala bild av kroglivet i det nya posthuset, som Bunge här tecknat, tycks mig få litet mer färg genom några notiser om »lilla stenhusets» beboare¹⁶⁾: »Förhyrer Föraren under kongl. M^s Gardie Nils Skog, en krog — — — i krogen är hofslagare Gesellens Nils Falbergs hustru Ingrid Andersdr Lind som gör räkning för krögerijet — — — Krögare Olof Sylwest förhyrer här och en krog, där sammastädes är en Trumslagare Bertill Lemand, som med des hustru gör räkning för krögeriet — — — Sergeanten under Kgl Gardiet Peter E Klindz änkia hustru Maria Andersdr med des dotter om 13 år hafr hos sig en gammel halter piga, som ingen lön har — — —». Lokalitaternas användning skiftade framdeles under århundradet på ett, som man vill tro, tidstypiskt sätt: från krog till kaffehus och från kaffehus till hökarbodar.

Vid de långa diskussioner, som fördes mellan berörda myndigheter före posthusförvärvet, hade särskilt framhållits nödvändigheten av att verkschefen bodde i posthuset¹⁷⁾, där han »när så behöfdes, kan see Betienterne på fingren», etc. Efter den företagna reparationen finner man också¹⁶⁾ att »Kongl. Påst Contours huset bebos af Cantzellie Rådet och Öfwer Directeuren Wälborne Hr Hindric Bunge med des Fru och 2 små barn» — samt 2 drängar, 2 pigor och en gammal amma.

De som skulle »ses på fingren» finns till en del förtecknade i postverkets personalstat¹⁸⁾, där för Stockholms postkontor vid denna tid upptas:

En postmästare.

En kontrollör.

Fyra skrivare.

En extraordinarie skrivare.

En skrivare vid kassan, som i postmästarens frånvaro tar emot breven och står under hans disposition.

En vaktmästare, som beställer Kungl. Maj:ts, Kanslikollegii och andra vederbörandes brev och förrättar övriga förefallande sysslor.

Två kontorsdrängar, som det åligger att tillställa ägarna de överblivna brev, för vilka porto bör betalas till postkassan, samt altherna med vaktmästaren i vakthållningen, både om dagen och om natten för posternas mottagande.

Dessutom Kungl. Generalpostkontorets — en någorlunda motsvarighet till nuvarande Generalpoststyrelsen — personal, som tyvärr inte anges lika noggrant. Överpostdirektören hade ett ej specificerat antal skrivare, likaså postkamreraren. Allt som allt torde minst ett tjugotal personer haft sin dagliga gärning inom huset.

Det är nu dags att med ett par ord beröra hur expedieringen av allmänhetens post ägde rum under den här behandlade tidsrymden. Först och främst befattade sig postverket endast med brevfrösendelser. Som portot var beroende både av brevets vikt och befördringsvägens längd (enhetsporto för inrikes frösendelser infördes först 1855) måste man lämna in sina brev vid närmaste postkontor för portots fastställande. Någon utbärning av post ägde i regel inte rum, utan även utlämnandet av breven skedde vid postkontoret. På så kallade brevkartor fanns adressaternas namn uppförda. Brevkartorna anslogs inom postkontoret på någon plats, dit allmänheten hade tillträde. När man väntade brev fick man sålunda infinna sig på postkontoret, studera brevkartorna från den aktuella orten — kartorna upprättades vid

inlämningspostanstalten — och därefter, om man återfann sitt namn bland adressaterna, vända sig till expeditionen för att få ut försändelsen. Efter en viss tid drogs naturligtvis de gamla kartorna in. Namnen på dem, som ännu inte avhämtat sina försändelser, sammanfördes då på en särskild karta för »överblivna försändelser» — dessa hade »hamnat på överblivna kartan».

Hur det i berörda stycken var ordnat för allmänheten vid Stockholms postkontor finns antytt i ett par skrivelser från överpostdirektören till postmästaren. Man hade iordningställt två luckor för in- och utlämning av brev. Dessa luckor hölls öppna »de vanliga uppvakningsstunder» alla för- och eftermiddagar. Det talas om »den mindre luckan, som är af indre Contoiret» och var avsedd för in- och utlämnande av utrikes brev samt om »den större luckan uti andra Contoiret»¹⁹).

Brevkartorna anslogs i »Posthusgången»²⁰), varmed otvivelaktigt avses passagen från Lilla Nygatan till posthusgården — jfr nedan förhållandena efter ombyggnaden på 1820-talet!

Det var en *gammal* fastighet Kungl. Maj:t och Kronan hade förvärvat till ett »beständigt posthus» i huvudstaden och det fick man sannerligen svida för. Hela 1700-talet igenom fick man ältä och mala det ena projektet efter det andra till »oundgängliga» reparationer och ändå slutligen — i brist på medel — mestadels nöja sig med att provisoriskt bota de värsta bristerna. Här skall endast antydast de viktigaste punkterna i den bedrövliga historien.

1736 rapporterade överpostdirektören till Kanslikollegium²¹) huru som genom en översvämning ett par år tidigare källarvalven i posthuset tog sådan skada, att husen nu höll på att rasa samman. Reparation beviljades av Kungl. Maj:t²²) till en kostnad av 4 047 daler 16 skill. kopparmynt.

1740 återfinner vi Kongl. Posthuset²³) i skepnaden av en större verkstad, bebott av urfabrikören Christian Backman med gesäller, läringar och tjänstefolk till ett antal av 30 personer. Av postpersonal redovisas där boende endast en vaktmästare och en sekreterare. Överpostdirektören Henric Bunge hade 1737 efterträtt av Johan Fredrik von Schantz, som uppenbarligen inte velat flytta in i överpostdirektörsvåningen. För detta fick han påskrivet av Sekreta Utskottet vid 1742 års riksdag, men Kungl. Maj:t hade vänligheten låta anstå med flyttningen tills posthuset genomgått nödig reparation²⁴). Reparationen beräknades gå lös på 12.633 riksdaler kopparmynt, och blev inte av.

F ö efterträdde von Schantz år 1743 av Leonhard Klinckowström, så han undslapp lyckligen denna motbudande flyttning.

1747 fanns till posthusets reparation avsatt 12.000 daler silvermynt och ytterligare 4.000 daler silvermynt hade begärts. Men som huset var både till tak, väggar och innanrede i ett mycket bofälligt tillstånd planerades dess försäljning och inköp av annan fastighet till posthus²⁵). Varken reparation eller nyinköp kom till stånd.

1760 genomgick »stora stenhusets» första och andra våning en omfattande reparation efter ritningar av överintendenten Adlercrantz²⁶). Vid reparationen uppdagades, att alla bjälkarna i husets övre våning var uppruttade i ändarna och att taklaget var alldeles förstört. Under dessa omständigheter beslöt man, på Adlercrantz inrådan, ta tillfället i akt och tillöka huset med en halv våning, »hwarigenom huset, som nu för tiden är nog trångt, med en föga betydande tilökning i Kåstnaden winner på en gång både större utrymme och mera anseende». Hela kostnaden för reparationen blev annars nog så betydande — 13.062 daler silvermynt²⁷).

1767 var »lilla stenhusets» saga till synes all²⁸). Huset hade länge varit utdömt och var nu i så bofälligt tillstånd, att det var rent livsfarligt att uppehålla sig däri. Överpostdirektören hade därför låtit uppsäga till avflyttning både den postvaktmästaränka, som bodde i huset, och den hökare, som drev sin rörelse i bodarna mot Munkbrogatan.

1768 uppfördes i anslutning till »stora stenhuset» en flygelbyggnad på posthustomten till en kostnad av 37.400 daler kopparmynt²⁹). Om denna flygel har icke många uppgifter stått att få, blott att den bl a innehöll minst två stall, ett vagnshus och däröver höskullar. Antagligen sammanbyggdes den nya flygeln med det utdömda »lilla stenhuset», som väl i detta sammanhang fick någon nödtorftig upprustning. I fortsättningen talas nämligen ofta om »hörnbyggnaden» på posthustomten och detta uttryck kan knappast förklaras på annat sätt än här antytts. Byggnadsentreprenören, fabrikören Eric Bergström, hade inte skilt sig med större heder från sitt arbete. Redan efter 10 år kunde konstateras, »at begge Murarna, hwarmed Flygeln blifwit wid sielfwa huset sammanfogad, har skilgt sig ifrån husets mur ända ned til grunden»³⁰).

Genom de på 1760-talet utförda reparationerna hade posthuset blivit så pass iståndsatt att överpostdirektören kunde ta sin bostad där³¹), vilket inte varit fallet sedan 1730-talet.

1792 förvärvades, genom köpebrev daterat den 19 december³²⁾, det s k Paschiska huset, så kallat emedan det tidigare tillhört målaren Lorentz Pasch d ä. Fastigheten var densamma, som på dessinen av år 1721 (se bild 2) benämnes »Hr Perments». Köpesumman var 4.000 riksdaler specie. Med detta köp hade hela kvarteret Penelope kommit i postens ägo.

Enligt ett brandförsäkringsinstrument från 1750³³⁾ hade det Paschiska huset då tre våningar om tillsammans 17 rum jämte vind med 5 kamrar, tegeltak, 3 st välvda källare, var byggt av sten, med 3 fria murar och den 4:de gemensam med grannen (posthuset). Till huset hörde 3 bodar samt stall och vagnsrum med hö- och vedskjul.

Naturligtvis hade det gamla posthuset med tiden blivit för trångt, vilket framhölls av överpostdirektören, när han föreslog Kansli-kollegium inköp av det Paschiska huset³⁴⁾. Bl a fanns inga särskilda rum för vaktbetjante, brevdragare, postiljoner och postförare och heller inga stallrum för de senares hästar. Nu hade man fått utrymmen, visserligen, men givetvis, frestas man säga, var även det nyförvärvade huset i stort behov av omgående reparationer³⁵⁾ — som inte blev av.

Av poststaten för år 1800³⁶⁾ kan man få en uppfattning om, hur stor den personal var, som numera måste beredas arbetslokaler i posthuset. Inom generalpostkontoret finner man där en överdirektör, en kamrerare och en revisor — vardera med sina skrivare — samt en sekreterare och en bokhållare. Till Stockholms postkontor räknas en postmästare, en förstekontrollör, en andrekontrollör, en postinspektör, nio kontorsskrivare, en kanslivaktmästare, en kontorsvaktmästare och fyra brevdragare.

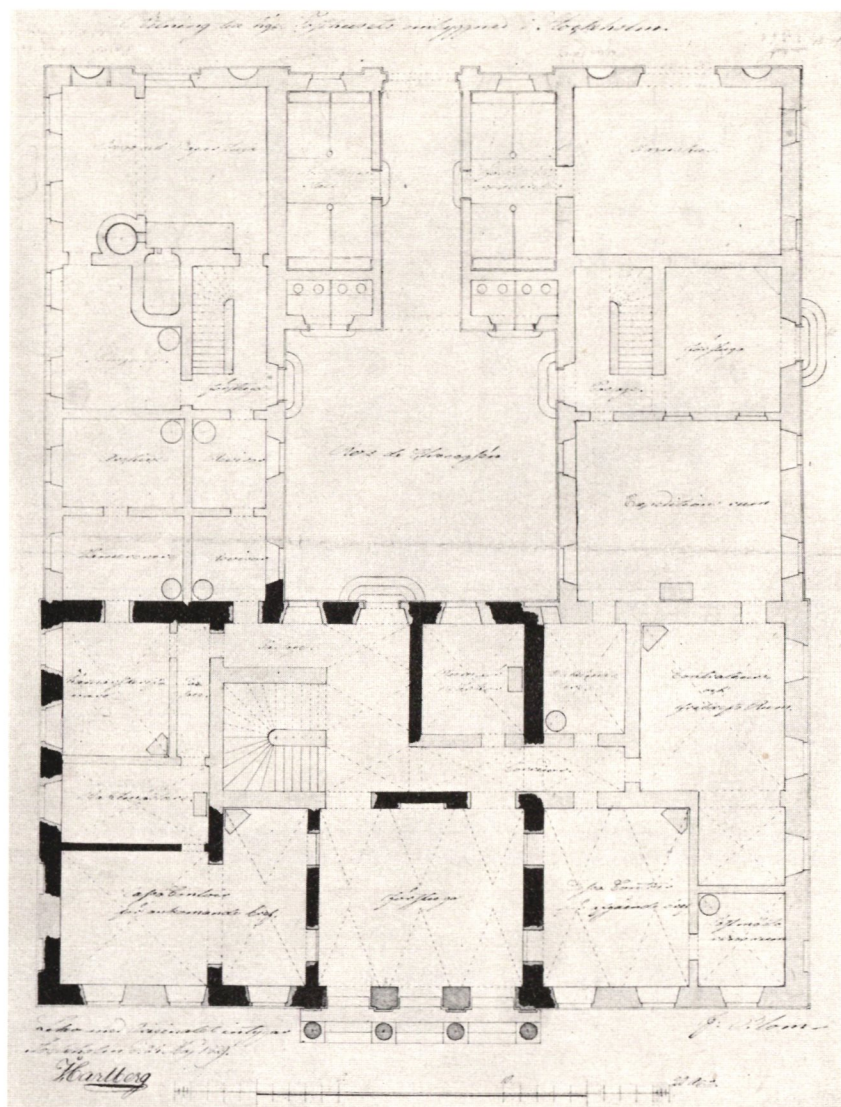
Tjänstebostäder var i huset upplåtna för överpostdirektören, postkamreraren och postmästaren, varjämte en del andra personer där hade sin bostad. År 1800 var allt som allt 22 personer mantalsskrivna i kvarteret Penelope³⁷⁾.

Emellertid hade genom förvärvet av hela kvarteret äntligen öppnat sig en möjlighet för en konstruktiv lösning av frågan om lokaler för Generalpostkontoret och Stockholms postkontor. Första gången en sådan tanke antydes är i en skrivelse från överpostdirektören till slottsbyggnadsdirektionen³⁸⁾ den 3 juni 1813. Postchefen säger sig där ämnat »oförtöfvadt hos Kongl:Majt. i underd: anmäla nödvändigheten af en total reparation å ifrågavarande Posthus».

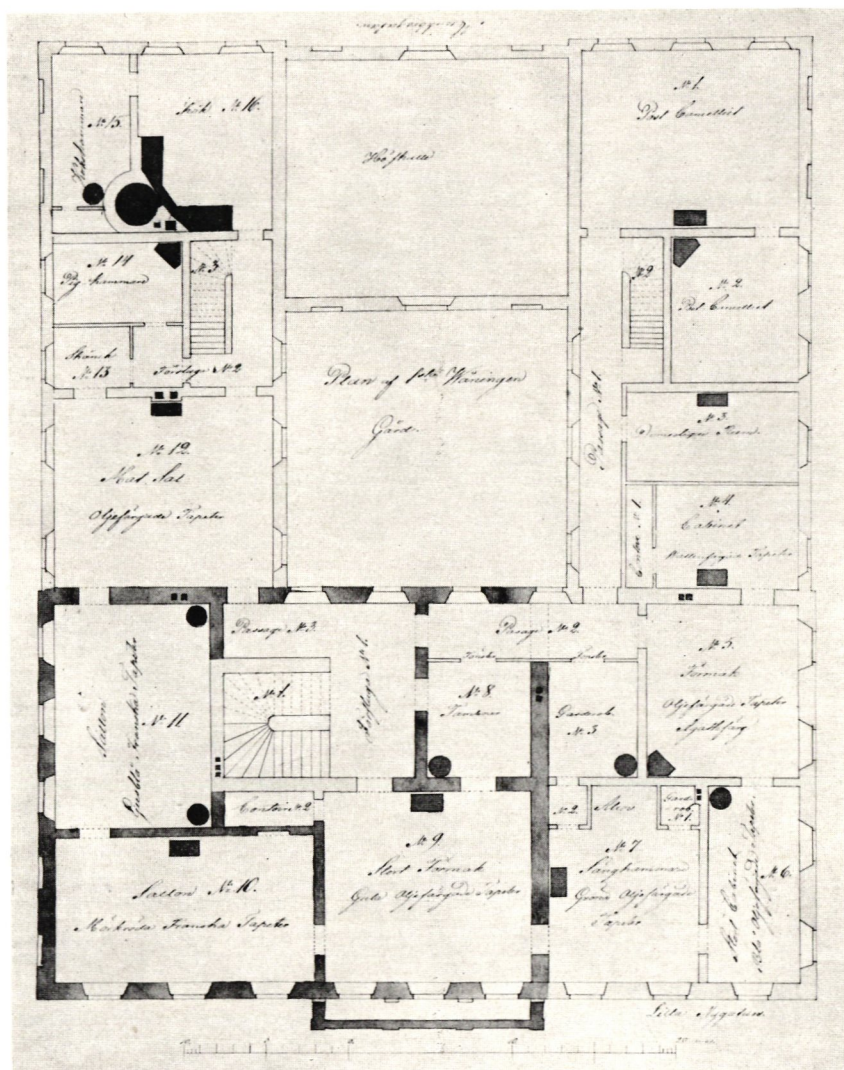
Ett oförtövat arbete vidtog också, med besiktningar av de befintliga lokalerna, planläggning av önskade utrymmen, framställningar i ärendet till berörda myndigheter o s v. Den 1 september 1818 kunde överpostdirektören till Kungl. Maj:t överlämna ritningar och kostnadsförslag till det planerade nya posthuset³⁸). I missivskrivelsen framhöll överpostdirektören hur han »sökt förena den möjligaste hushållning med nödig bekvämlighet samt att till större delen kunna bibehålla Hufwud Corpsen af gamla Posthuset». Övriga tomtens byggnader borde rivas. Den stora nyheten i planeringen var egentligen att postchefen äskade ett särskilt kontor för avgående och ett särskilt för ankommande brevposter. Bifölls detta, skulle det innebära en utökning av personalen med 2 à 3 tjänstemän, men överpostdirektören vågade ändå hoppas på Kungl. Maj:ts nådiga bifall när kostnaden »mångfaldiga gånger öfverwäges af den stora bekvämlighet för Allmänheten och den så väsendtliga säkerhet för Werket, som genom inrättningen af 2ne Contor vinnes». Slutligen hemställde överpostdirektören att byggnationen måtte få företas »under inseende och ansvar af Majoren och Professoren (Fredrik) Blom, hwilken Planritningen författadt och äfwen upgjort det sednare härhos i underdånighet bifogade Kostnads-förslaget».

Först den 28 mars och 13 juli 1821 beslöt Kungl. Maj:t anbefalla den föreslagna reparationen och ombyggnaden av posthuset. Innan dess hade de förut ingivna ritningarna flera gånger ändrats. Sammanlagt hade arkitekten Blom — som mycket riktigt förordnats att ha »inseende och ansvar» för byggnationen — uppgjort »48 Ritningar och 4 förslag utom Besignings-berättelser Concept- och Detail-Ritningar»³⁹). Av allt detta finns veterligen intet bevarat utan endast vidimerade kopior av två ritningar, nämligen planritningarna över bottenvåningen och våningen en trappa upp (bild 3 och 4)⁴⁰). På ritningarna finns markerat vilka äldre murar som skulle behållas. Det är just det »gamla posthuset» det gäller.

Entreprenör för byggnationen blev »conduceteuren» Johan Carlberg. Entreprenadsumman hade man lyckats pruta ner till 70.000 Riksdaler Banco. Av entreprenadkontraktet, daterat den 18 september 1821,⁴⁰) framgår tydligt, att all tänkbar sparsamhet skulle iakttagas. En mängd material från de gamla, till rivning dömda husen fick användas. Inte bara tegel, huggen natursten och trävirke utan även kakelugnar och de »nuvarande fenster som efter föregången besiktning finnas användbara må efter föreskrift begagnas och de öfrige därefter sättas». T o m »de delar af gamla Grund murarne af det Paschiska

Ritning till Stockholms posthus ombyggnad på 1820-talet. Bottenvåningen.
Efter original i Generalpoststyrelsen.

Ritning till Stockholms posthus ombyggnad på 1820-talet. Våningen 1 trappa upp. Efter original i Generalpoststyrelsen.

huset, som finnas äga nödig fasthet få bibehållas» — men då fick entreprenören ansvara för all skada som möjligen härigenom kunde inträffa.

Enligt kontraktet skulle arbetena vara avslutade den 31 augusti 1824. Emellertid ingick inte i entreprenaden nödig pålning under den tidigare flygelbyggnaden. Denna pålning, som utfördes av annan entreprenör, vållade en oförutsedd tidsutdräkt, som kom mycken oro åstad. Dels var Carlberg ålagd ett visst vite om han inte höll tiden och dels måste ju postverket under byggnadstiden förhyra både tjänstelokaler och tjänstebostäder åt en del tjänstemän, vilket blev kostsamt i längden. Följden blev segslitna processer mellan byggmästaren och byggherren. Det hela slutade till sist med, att Carlberg dömdes oskyldig till tidsutdräkten och postverket lade ner sin skadeståndstalan.

Besiktningen på den verkställda »Reparation och Ombyggnad» ägde rum den 25 februari 1826. I besiktningsinstrumentet⁴¹⁾ anmärktes bl a på, att i bottenvåningen det rum för väskor, som ritningen upptar bakom stora förstugan, blivit använt till en inre förstuga som förenats med den nyssnämnda genom 3 arkader. — I norra flygeln har förstugan, expeditionsrummet och kontrollörens rum blivit sammanslagna till ett enda; porten på förstugan blivit förvandlad till fönster, och den utvändiga trappan därför slopad. Flerfaldiga sättningar i murar, sprickor i valv o s v påpekas. Så kunde t ex på muren, som bärs av de tre mellan förstugorna öppnade arkaderna, iakttas en högst betydlig sättning. Bjälklaget i postkamrerarens tambur lutade över 3 tum på en längd av 11 alnar. På det hela taget andas inte besiktningsinstrumentet någon större tillfredsställelse med det utförda arbetet.

Söndagen den 12 mars 1826 öppnades det nya posthuset för allmänheten. Den konservativa tidningen Granskaren, som stod hovet nära (den understöddes direkt av Karl XIV Johan), vågade sig på en längre, bitvis starkt kritisk, recension av det nya etablissementet⁴²⁾. Om på grund av den rådande pressofriheten eller av bristande intresse — tidens övriga pressorgan lämnade posthuset därhän. Ett kort referat av Granskarens osignerade artikelserie kan måhända ge en uppfattning om, hur samtiden såg på huvudstadens nya posthus: Posthuset är i sitt nya skick ett av de främsta palatsen i landet och troligen finns inte i hela Europa något postverk, som äger ett mera praktfullt etablissement. Man bör inte förtänka vederbörande boställshåvare, att de tagit tillfället i akt och sörjt för sin bekvämlighet: »Det vore en alldeles oriktig grannlaghet, att bereda sig trånga och obeqväma boningar,

då man kan hafva dem bekvämliga och rymliga; och om än det skulle falla någon tungsint vandrare in att kasta afundsamma blickar uppåt de Furstliga våningarna, så bör han besinna, att det enligt husets konstruktion icke gått an att göra rummen lägre, kanhända till och med, att det icke utan för mycken rubbning i murarnes sammansättning låtit sig göra, att få några utaf dem mindre stora och rymliga än de förut varit och ännu äro». Men allmänheten, som är väl medveten om att huset byggts för allmänna medel, har skäl att fordra, att alla åtgärder vidtagits för »Verkets viga och skyndsamma gång». En sådan åtgärd hade varit att låta så många tjänstemän som möjligt få sin bostad i huset. Hade man byggt Munkbrogats-delen av huset lika hög som Nygats-delen, hade förmodligen hela den ordinarie poststaten kunnat inrymmas i huset, liksom flera bekvämligheter för den dyrt beskattade allmänheten hade kunnat åstadkommas. Om nu grundförhållandena förhindrade ett sådant byggande hade det likväl säkerligen varit möjligt att i det »vidlyftiga palatset» inlogera mer än två, tre hushåll, som nu skett. Nog hade det, med god vilja, gått att avdela rummen så att alla högre tjänstemännen och åtminstone 10—12 lägre fått tjänliga boningsrum i huset.

Ett annat fel med huset är det orimliga slöseri med de långa korridorerna och förstugorna i första våningen — genom detta har föranletts det lika stötande slöseriet, att hela denna vidlyftiga och präktiga våning blivit använd till ett enda boställe. Då innehavaren av denna våning (överpostdirektören) inte är förbunden till någon »yppig» representation, har här skett ett alltför påfallande slöseri.

Allmänheten hade också haft rätt att fordra, att huset både till sitt inre och sitt yttre fått den soliditet och det prydliga utseende, som höves ett palats. Detta så mycket hellre som nu för tiden så få praktbyggnader uppförs i huvudstaden. De som uppförs bör då ges ett sådant skick, att eftervärlden må finna, att byggnadskonsten icke alldeles råkat i förfall på den tid, då byggnaden verkställdes. Men posthuset har i detta stycke många brister: Muren har redan satt sig eller remnat så att t ex ett av fönstern på den praktfulla fasaden åt Nygatan sitter ett kvarter på sned. Den nästan mjölkvita färg man gett huset, med kritvita hörn och lister, passar alls inte ett palats.

I fråga om allmänhetens bekvämlighet häftar åtskilliga brister vid det nya huset. Särskilt gäller detta utrymmet där brevkartorna anslås. Förslag hade tidigare av tidningen framförts, att en stor och ljus samt med eldstad försedd sal skulle avdelas för detta ändamål. Nu finner

man att publiken i det nya huset fått behålla samma plats den haft i det gamla, nämligen förstugan. Denna är ju genomgång för alla, som bor och arbetar i huset, och tjänar nu som förr till samlingsplats för alla de bättre och sämre personer, som skall efterfråga, avhämta eller inlämna brev. Ofta blir det naturligtvis en stark trängsel i förstugan och av trängseln skymms dagern för dem, som skall läsa på kartorna. Dessutom sitter kartorna så tätt, att ofta två personer inte kan läsa på samma karta utan att trängas med den, som läser på kartan bredvid.

Viktigast för allmänheten är dock en ferm expedition av posten. Tidningen tillåter sig framlägga ett förslag i 8 punkter till förbättring av postinrättningen i Stockholm och slutar sin kritik av det nya posthuset med en knorr, som för sin tidsfärgs skull förtjänar att anföras in extenso: »Genom de flerfaldiga missbruk af kritiken, man dagligen ser och erfarer, har det olyckligtvis blifvit en nödvändighet att erinra Allmänheten, att icke hvarje kritik är ett otidigt klander. Som sådant önska vi åtminstone, och hoppas jemväl, att ifrågavarande lilla uppsats icke måtte anses. Vi hafva fritt yttrat våra tankar: der vi trott misstag vid Posthusets nya byggnad vara begångna, hafva vi yppat dem, utan att derföre anklaga någon som deraf möjligen dragit fördel: öfvertygade, att felet blott ligger uti från början illa uppgjorda planer och byggnads-förslag. Der vi trott de reglementariska författningarna behöfva ändras eller skärpas, hafva vi antydt våra skäl dertill. Hafva vi misstagit oss, må då den som ser djupare och sannare i ämnet, meddela oss och Publiken nödig rättelse. — Då vi läste den på Posthuset anbragta inskription, att det är *bygdt under Konung CARL XIV JOHANS åttonde Regerings-år*, uppstod genast hos oss den önskan, att detta präktiga minne af Hans Maj:t Konungens ärorika regering, äfven måtte i alla delar emotsvara det stora namn, derpå blifvit anbragt».

FÖRKORTNINGAR

GPA=Generalpoststyrelsens arkiv.

SSA=Stockholms Stadsarkiv.

SBA=Brandkontorets arkiv, Stockholm.

Öpd. reg.=Överpostdirektörens registratur, GPA.

Öpd. konc.=Överpostdirektörens koncept, GPA

Öpd. ink. handl.=Överpostdirektören. Inkomna handlingar. GPA.

Noter

1. Se Postryttaren 1954, sid 15.
2. Se Redogörelse för Stockholms Stads Museinämnds verksamhet under år 1954, sid 5.
3. Lagerberg, Sven P:son, Posthusen i Stockholm 1636—1903. Ingår som del III i Minnesskrift vid invigningen af nya posthuset, Stockholm 1903, sid 225 ff.
4. Holm, Teodor, Gamla posthuset, artikel i Sv. Trafiktidning år 1933, nr 14 o. 15, sid 316 ff resp. sid 340 f.
5. Cit. hos Lagerberg, a. a., sid 229 f.
6. Kanslikollegii memorial till Kungl. Maj:t 23 dec. 1718, cit. hos Lagerberg, a. a., sid 230.
7. Öpd. reg.
8. Cit. hos Lagerberg, a. a., sid 231.
9. Original i GPA.
10. U. P. 1717:308 o. 314 samt U. P. 1718:2, SSA.
11. Nicolai församlingsritningar nr 111, SSA.
12. Å dessinen kallad »lilla Öster Kongs gatan».
13. I skrivelse till Kanslikollegium 7 juli 1720 anhöll överpostdirektören att få verkställa denna reparation. Öpd. reg.
14. Öpd. ink. handl.
15. I »Notifikation til Hyresmännerne på Posthuset», Öpd. reg. 29 juli 1720.
16. Ur mantalslängd för Stockholm år 1721, SSA.
17. Så i Kanslikollegii memorial till Kungl. Maj:t 23 dec. 1718, mom. 5, Lagerberg, a. a., sid 230.
18. 1724 års personalstat har här använts. Se: Postverkets stater 1673—1799, Avskrifter, GPA.
19. Öpd. reg. 15 jan. 1731.
20. Öpd. reg. 17 febr. 1735.
21. Öpd. reg. 21 juni 1736.
22. Kungl. brev 6 juli 1736, Öpd. ink. handl.
23. Mantalslängd för Stockholm år 1740, SSA.
24. Memorial om Kongl. Posthusets reparation, Öpd. reg. 31 jan. 1743.
25. Kungl. Maj:t i skrivelse till Kanslikollegium, 11 mars 1747, Öpd. ink. handl.
26. Memorial till Kanslikollegium ang. posthusets reparation, Öpd. reg. 1 mars och 24 april 1760.
27. Memorial till Kanslikollegium, Öpd. reg. 1 aug. 1760.
28. Till Kanslikollegium ang. lilla stenhuset på Påsthusgården, Öpd. reg. 6 febr. 1767.
29. Memorial ang. Byggnaden här vid Påsthuset, Öpd. reg. 11 april 1768.
30. Överpostdirektören i skrivelse till Adlercrantz, Öpd. reg. 22 maj 1770.
31. Mantalslängd för Stockholm år 1770, SSA.
32. Original i GPA.
33. 1750 års verifikation, pag. 147, SBA.
34. Öpd. konc. 23 aug. 1792.
35. Skrivelse till Kanslikollegium, Öpd. konc. 15 aug. 1793.
36. Kongl. Maj:ts Stater för Post=Werket i Riket, 1779—1829, GPA.
37. Mantalslängd för Stockholm år 1800, SSA.
38. Öpd. konc.
39. Öpd. konc. 12 mars 1822.
40. Original i GPA.
41. I: Inkomna handlingar, 1830, bunt 2, GPA.
42. Granskaren, nr 15, 58, 59 o. 60 för år 1826.

★